

22113
26.11
ART-51
7
פול 63 00
פול 63 00

סיכויים כבירים וסכנות חמורות

מנהיג שמצוי בפרטים הקטנים אבל חש במשק כנפי ההיסטוריה: כך נשמע משה שרת בנאומיו מן החודשים הראשונים של מדינת ישראל

משה שרת, דבר דבור: דברים שבעל פה
בזירות פנים וחוץ (1948)

הוצאת העמותה למורשת משה שרת, 669 עמ'

יחיעם ויץ

משה שרת היה שר החוץ הראשון של מדינת ישראל וראש ממשלתה השני - אחרי דוד בן-גוריון ולפניו. הוא כיהן כראש הממשלה תקופה קצרה (פחות משנתיים) אבל היה שר החוץ שנות דור - שמונה שנים בתקופת המדינה ו-15 שנים עוד קודם לכן. בתקופת היישוב שימש כראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, הגוף שהיה למעשה משרד החוץ של התנועה הציונית. שרת מוזהה עם שורה ארוכה של מפעלים היסטוריים. כשר החוץ הקים את שירות החוץ הישראלי וגייש את דפוסיו הממלכתיים (השגרירים הראשונים נקראו "מלאכי שרת") והיה האדריכל העיקרי בתהליך הצטרפותה של ישראל לאו"ם ב-1949. כבר קודם היה שרת (בשמו המקורי, שרתוק) הדמות המרכזית בהקמת היישובים במסגרת "חומה ומגדל" ובניסוי בני היישוב לצבא הבריטי בימי מלחמת העולם השנייה. הוא גם עמד בראש המאבק הדיפלומטי שהביא להחלטת החלוקה של עוצרת האו"ם בכ"ט בנובמבר (1947). למרות מקומו ההיסטורי החשוב, אין היום מעריכת קבועה ומסודרת שתנציח את דמותו ותזכיר לדרות הבאים את תרומתו הגדולה למדינת ישראל. אין מוסד שעוסק בפעולותיו, אין מסגרת שאמורה לממן את פרסום כתביו ואין "חוק משה שרת" המחייב את

המדינה לטפל במורשתו. מצב זה מעורר שאלות על האפליה ביחס להנצחת ראשי המדינה. מצד אחד יש מוסדות מיוחדים שמטרתם הפצת המורשת של מנהיגים, כמו מכון בן-גוריון בשדה בוקר, מרכז מורשת מנחם בגין בירושלים ומרכז יצחק רבין בתל אביב. כן חוקקו חוקים כדי להנציח אישים דגולים, כמו חוק רחבעם זאבי, שמטרתו להפיץ ולהאדיר את מורשת הטורנספר שהגה. מהצד האחר, המדינה לא דואגת להנציח אישים מרכזיים כמו לוי אשכול, ראש הממשלה השלישי שכהן בימי מלחמת ששת הימים ושתרומתו לעיצוב החברה הישראלית היתה אדירה. גם המורשת של משה שרת מוזנחת.

מי שדואג להנצחת משה שרת הוא בנו הבכור יעקב (קובי) שרת, שהוא בן 85. בשנות ה-70 ערך את היומן האישי שאביו רשם בשנים 1953-1957. היומן, שיצא לאור בשמונה כרכים ועורר הדים רבים, הוא מסמך היסטורי שקשה להגזים בחשיבותו; הוא מתאר את התהליכים הפנימיים בצמרת השלטון באופן גלוי ומרתק. מאז מקדיש שרת שנים רבות להנצחת אביו. הוא הקים עמותה למורשת משה שרת - מפעל של אדם אחד - והצליח להוציא לאור ספרים רבים שקשורים לאביו ולתולדותיו. הבולטים הם שלושת כרכי המכתבים שאביו כתב בתקופת לימודיו בלונדון בשנות ה-20, כרך המכתבים ששלח ממחנה המעצר בלטרון והספר "פולמוס השילומים" - עיקרי הוויכוח המר בעקבות הסכם השילומים עם גרמניה המערבית, ב-1952. כל הכרכים נערכו באופן קפדני ומדויק והמפעל כולו מעורר כבוד; כיבוד אב במלוא מובן המלה.

עתה הוציאה העמותה לאור כרך חדש - הראשון בסדרה שמוקדשת לדברים שנשא שרת בנושאי מדיניות החוץ, ביטחון וחברה בתקופת השיא בחייו: כשכיהן כשר החוץ (1948-1956) וראש הממשלה (1954-1955), בעת "שהגורל מינהו לעמוד בראש חזית החוץ של המדינה בתשע שנותיה הראשונות". כרך זה מתמקד בתקופה קצרה אבל גורלית: החודשים הראשונים אחרי הקמת המדינה, שבהם קיבלו קבר-ניטי המדינה הצעירה החלטות ענקיות. הם התמודדו עם נושאים כמו עצם הקמת המדינה, שאלת ירושלים ובינאומה, רצח מתווך האו"ם הרוזן פולקה ברנדוט, הצורך לפזר את מחתרות הפורשים ושאלת אוניית הנשק של האצ"ל, אלטלנה. עמדות שרת בנוגע לסוגיות אלה היו ברורות. הוא לא ניסה כלל לטשטש ולערפלן והן נבעו מהשקפת עולם מסודרת ומגובשת ולא מראייה פוליטית זמנית וחולפת. עלו מדבריו שלושה קווים מרכזיים ומאפיינים: הקו הציוני, הקו הפרגמטי והקו הממלכתי.

הקו הראשון, הציוני, בא לידי ביטוי בדברי שרת, שהיה שותף מלא ובכיר לבן-גוריון בהחלטה הדרגתית להכריז על הקמת המדינה, בפורומים סגורים ופומביים בימים שלקראת הכרזתה ומיד אחריה. בישיבת מרכז מפא"י, ב-11 במאי 1948, תיאר שרת תמונה קודרת. הוא עצמו ועמיתיו בהנהלת הסוכנות בארצות הברית התקשו לעמוד מול הלחץ שהפעיל הממשל האמריקאי כדי לעצור את התהליך שאמור להביא להקמת המדינה. שרת שאל אם יש ליישוב

סיכוי לעמוד בפלישת הצבאות של מדינות ערב בלי סיוע אמריקאי, והביא את דברי הגנרל ומוכיר המדינה ג'ורג' מרשל, שהזהיר אותו: "אתם לוקחים על עצמכם אחריות חמורה מאוד. המלחמה שלכם רק התחילה, מי יודע מה יהיה בסופה? תשקלו היטב את העניין... אל תבוא לדרוש עזרה מאיתנו, מפני שהוחרנו אתכם". שרת סיים את דבריו במשפט הדואי: "החזות שאנחנו עומדים בפניה היא חזות קשה מאוד, חמורה מאוד, אבל כנראה שאין לנו ברירה, ואנחנו מוכרחים ללכת קדימה". באסיפת עם שנערכה ב-15 במאי 1948, יום אחרי הכרזת המדינה, ביטא באופן חד, דתי כמעט, את הרגשות: "המלאכה מרובה והזמן קצר. לפנינו סיכויים כבירים, אך נשקפות לנו גם סכנות חמורות. עוברת עלינו תקופה מהפכנית, לא על פי בחירתנו, אלא גזירת הגורל. לא היתה לנו ברירה אלא לרחוק

את הקץ. שואת יהודי אירופה, מלחמת העולם ושידור המערכות שבא בתוצאותיה, חיסולו הבלתי נמנע של המנדט הבריטי, התבגרותו המדינית, המשקית והצבאית של היישוב, התעצמות הארצות שמסביבנו - כל אלה בהצטרפותם יחד הביאונו עד הלום וכפו עלינו את דתיקת הקץ".

הקו השני, הפרגמטי, עלה בדיון בנקודה רגישה ביותר - חלוקת ירושלים. בישיבת הממשלה הזמנית, ב-12 בספטמבר 1948, שרת אמר באופן חד-משמעי: "אינני נרתע מחלוקת ירושלים כשם שלא נרתעתי מחלוקת ארץ-ישראל". הוא הסביר שבעבר נטען כי "לא ייתכן לתבוע מדינה יהודית משום שפירוש הדבר ארץ-ישראל מחולקת" (דבריו התייחסו למעשה לאישי השמאל הציוני, כמו יצחק טבנקין). אם קו זה היה מנצח לא היתה מדינה יהודית, ומכיוון שקו זה לא ניצח - זה הביא לחלוקה ולמדינה יהודית". כלל זה תקף גם לירושלים ודבריו רלבנטיים גם בימינו: "לדרוש את ירושלים כולה - זאת תפישת מרובה". אפשר להשלים עם שלטון ערבי בחלק ידוע בעיר; זה לא משמח "אך זהו הפתרון היחיד".

הקו השלישי, הממלכתי, עלה מדבריו על שאלת אלטלנה במסיבת עיתונאים, שנערכה בתל אביב ב-23 ביוני 1948, יום אחרי הפצצת האונייה והטבעתה. שרת ציין כי פרשה זו מאיימת על עצם המרות של מוסדות המדינה, שהוקמה כחודש קודם לכן: "החל-טתה הנמרצת של הממשלה הזמנית היא לקיים את ריבונותה של מדינת ישראל... פעולת האצ"ל העמיתית את יכולתנו בניסיון ואנו פגשנו את ההתנגשות של האצ"ל ללא רתיעה, ויינתן תוקף גמור ומוחלט למרות ממשלת ישראל. הממשלה הזמנית לא תסבול ולא תישא אנרכיה מדינית וצבאית, הנובעת מהמשך קיומן של קבוצות מזוינות ופורקות עול".

שרת הדגיש כי נעשו מאמצים גדולים כדי למנוע את התנגשות אנשי האצ"ל עם האונייה, אבל "לא תוכל שלא תהיה כל פשרה בשאלות היסודיות של סמכות המדינה והמשמעת הצבאית". תמונה כפולה של משה שרת עולה מדרך זה. מצד אחד, דיפלומט שקול וזהיר שמכיר את כל פרטי הפרטים של הזירה הבינלאומית שבה ישראל נאבקת. מצד שני זה מדינאי שחש כי הוא נוגע במשק כנפי ההיסטוריה. כרך זה מתאר את שעתו היפה הגדולה של משה שרת.